

Egy vásárhelyi portré margójára Nemzetes Varga Páli

2014 első felében Szabó Tamás a Móra Múzeum főrestaurátora Hódmezővásárhelyen az Ótemplomi Lelkészi Hivatalban kutatott két hónapon keresztül. Az ott tapasztalt segítőkészségért cserébe felajánlotta, hogy a gyülekezeti terem falán található egyik olajfestményt restaurálja. A Nemzetes Varga Pált ábrázoló portrét választotta.

Nemzetes Varga Pál családjáról keveset, tevékenységéről többet tudunk a Lelkészi Hivatalban található iratok alapján. A restaurált kép felirata szerint nemes, de a restaurátor szerint a felirat nem eredeti, hanem később kerülhetett a képre. Nincs tudomásunk nemesi származásról, annál inkább egy olyan életút bontakozik ki személyében, amely jobbagysorból küzdi fel magát Hódmezővásárhely első polgárai közé a reformkor idején, és gazdagsága révén nyeri el a nemzetes megszólítást.

Az első anyakönyv tanúságaⁱⁱ szerint 1775. január 25-én Varga István fiaként látta meg a napvilágot. (Mind a képen, mind pedig más helyeken a születési évét rosszul keltezik!) Valószínűleg Debrecenben tanult.ⁱⁱⁱ Két évvel fiatalabb Csokonai Vitéz Mihálynál, akivel valószínűleg egy időben járhatott a Debreceni Oskolába. (Helyreállított olajportréján hajviselete a korabeli hajdivatot tükrözi, amelyet Csokonai egyik portréján is láthatunk!) Itt említhetjük meg hagyatéki leltára alapján^{iv} 445. darab könyve volt. Házasságot^v 1798. január 17-én kötött Olasz Sárával, aki 1777. augusztus 4-én Olasz Mihály lányaként született^{vi}. 1799. február 2-án egy gyermekük, Varga Sára látta meg a napvilágot^{vii}, akit az Újtemplomban kereszteltek, és 1816. március 10-én,

17 évesen – valószínűleg himlőben – meghalt^{viii}. Felesége ötvenegy évesen, 1829. október 22-én halt meg vérfolyásban^{ix}. Nincs tudomásunk második házasságról, de végrendeletéből^x megtudjuk, hogy 1832 októberétől egy gondozója van, Bárkányi Erzsébet. 1845. december 24-én halt meg^{xi} és 26-án temették el a Káposztás kert területén megnyitott új Káposztás temetőben. Élete végén sokat betegeskedett, halálának oka szárazbetegség, vagyis tüdőbaj. A halotti bejegyzésből és Szeremlei Sámuel^{xii} történeti munkájából úgy tűnik, hogy az Új utcában (a mai Mátyás u. 5. sz.) alatt, az újtemplomi gyülekezet területén lakhatott. 1925. november 10-én Losonczi Endre lelkipásztor elnöklete alatt a presbitérium elrendeli exhumálásukat, és az Arany temetőbe való áthelyezésüket^{xiii}. E jegyzőkönyv alapján sírja beazonosítható: „... a Jóltevők sírboltjánaka temető kapujával ellenkező oldalán levő első fülkájében...” a főbejárattól nem messze, bár a sírköve nem található.

Szeremlei Sámuel munkájából^{xiv} 13 az első adat róla 1811. január 27-ről származik: „Kovács Márton társával együtt katolikus ünnepen dolgoztattak, és ezért ünneptörés miatt a vármegye büntesse meg.” Valószínűleg ő és társa is módos gazda és a vásárhelyi földesurak bérlői^{xv} (székarendás = mészárszékbérlő) lehettek. 1819 nyaratól már bizonyosan meghatározó szerepet tölt be a református gyülekezetben. Először, mint presbiter, majd számvevő, azaz pénztáros, végül pedig a gyülekezet kurátora, azaz főgondnoka,^{xvi} aki a lelkipásztor mellett a gyülekezet képviselője. Pénztárosként foglalkozott a gyülekezet pénzügyeivel. Helyileg ez akkor már kettőt, az Ó- és Újtemplomot jelenti közös pénztárral. Emellett azonban az iskolák vagyonát, és abban az időben már számos működő református egyházi alapítvány pénzügyeit is könyvelte.

A Hódmezővásárhelyi Református Egyházközségnek egyik legnagyobb donátora. Néhai Nemzetes Varga Pál Úrnak Egyházunk részére több ízben tett önkéntes

adományának kiírása a következő:^{xvii} „A helybeli iskola javára adott 150 forintot, 1835-ben ugyancsak az iskolai alapítványra 200 forintot. 1820-ban a nagy iskola építésére 500 forintot, 1838-ban az újtemplombeli orgonára 500 forintot, az úrasztalára egy aranyozott ezüst pohárért 220 forintot, 1842-ben egy ezüst keresztelőkannát a maga költségén, az egyházi alapítványra egy aranyozott ezüst pohárért 220 forintot. Nagytiszteletű Polyár Mihály idejében kifizettetett a maga költségén egy prédikátori tanuló házáat, az újvárosi iskola építésére adott 50 forintot, az újvárosi fiúiskola részére szintén 50 forintot. Adott továbbá a tanítói fizetés alapítványra, az újtoronybeli nagy harangra 250 forintot. A helybeli iskolai alapítványnak ingyen számadója volt, mely kezelése alatt csekély formából 25000 új forintokra felszaporodott.”

„Az 1840-es évek leggazdagabb „képviselőjének” számított Varga Pál, aki több mint 50.000,-forint nagyságú vagyonnal rendelkezett, több jobbágytelek birtokosa volt.”^{xviii} Könyvtára mellett az első festmények tulajdonosa a városban. Lakásában két fürdőszoba és négy lakószoba volt fényezett bútorokkal és ezüst evőkészletekkel.^{xix} A portrén látható ruháját is feljegyezték a hagyatéki lajstromba: „... Teveszőr átilla dolmány, fekete posztó átilla dolmány tíz ezüst gombbal, hat ezüst pikkellyel...”

A legnagyobb adománya azonban egy alapítvány, amelyet 1844-ben, halálát megelőzően végrendeletével hagyott az egyházra. Erről Szeremlei Sámuel könyvében ekképpen olvashatunk: „... mikor arcképét az egyháznak adta és 1000 pengő forint alapítványt tett olyan célból, hogy annak kamatai 100 évig csatoltassanak a tőkéhez, azután pedig az alapítvány jövedelme fordítassák a párbér megszüntetésére. A gyűlés azonban köszönettel fogadta az arcképet és az alapítványt is, melyet azóta is folyvást rendeltetéséhez híven kamatoztat, annyival inkább, mert tetemesebb önkéntes adományokhoz még eddig alig volt szerencséje s a párbérjövödelem mindinkább elégtelennek mutatkozott kiadásainak fedezésére.”

Hogy pontosan értsük, mekkora adományról van szó, ismernünk kell a párbér kifejezést. A református egyház a hívek adományából tartja fenn magát. Ez az adomány abban az időben a tagok számára kivetett adót jelentett, amit házaspáronként (családokként) kellett megfizetni, ezért hívják párbérnek. Ma ennek megfelelője a református egyházban az egyházfenntartói járulék, amelyet minden 18 évet betöltött gyülekezeti tag fizethet. Kiderül azonban, hogy abban az időben nem minden vásárhelyi református volt „jókedvű” adakozó, ezért külön forrásokra is szüksége volt az egyháznak a két templom, több parókia és kántortanítói lakás, valamint iskolaépületek fenntartására, és az alkalmazottak bérének kifizetésére. Ennek az egyre növekvő intézményhálónak a fenntartását szolgálta volna ez az alapítvány, ami kiváltotta volna a párbér kifizetés kötelezettsége alól a híveket. Mai fogalmaink szerint bizonyosan akkora tőkének kellene összegyűlni, ami ma évente legalább 400 millió forintot kamatozna. Ennek az induló, Nemzetes Varga Pál által befizetett alaptőkéje is szép összeg lehetett a maga korában, ami körülbelül egy akkori vármegyei főispán (megyei közgyűlési elnök) éves jövedelme lehetett. A Lelkészi Hivatalban nyilvántartott könyvek egyike az Egyházi Alapítványok^{xx} címet viseli, ami a Varga Pál: „Párbér alapítvány”-ról a következőket írja: „Keletkezési ideje: 1846. év. Rendeltetése: az 1846. évben hagyományozott 1000 forint tőke 100 évig, az 1946. december 31-ig tartó kamatos növekedése után évi kamataival az egyház híveinek párbér adóját fedezi. Kikötések: az alapítványi vagyon évi tiszta hozadéka folytatólagosan a tőke növelésére fordítatik 1946. december 31-ig, ekkor a felszaporodott tőkéből 100 forintot a hódmezővásárhelyi legifjabb lelkésznek fizettetik, aki azért a végrendeletben megnevezett textusról tanítást tart, azután az

alapítóányi tőke fenntartatik s évi tiszta hozadéka a hódmező-vásárhelyi református egyház közszükségeinek a fedezésére fog fordíttatni."

Halálát követően végrendelete felől gondoskodtak. Minden vásárhelyi vallási közösségnek adományozott. A református egyház a pénzüsszeget a végrendeletnek megfelelően kezelte az 1929-33-as nagy világválságig. Szeremlei Sámuel könyvében beszámol arról,^{xxi} hogy a tőkét – a többi alapítványi tőkével együtt – mentve 1936-ban búzába fektették, ám ekkora már 125-szörös volt a pénz romlása. A Lelkészi Hivatalban nem lelhető fel semmi dokumentum arra nézve, hogy halálának 100. évfordulóján hogyan emlékeztek meg róla.

Gondolatainkat mégsem teljesen adományai, vagyona határozzák meg, hanem sokkal inkább a mögötte lakozó lélek, amiről szépen tanúskodik az egyházi szolgálatról lemondó, 1837-ben saját kezével írt levele mai átírással:^{xxii}

Nagytiszteletű Konzisztórium!

Az én szolgálatom, személyem a szent eklézsiának (egyházközség a szerk.) már nem szerezne jót, sőt naponként hátra maradást és kárt okozna veszedelmére lenne még utóbb s végveszedelmet szerezne vagy nekem, vagy eklézsiánknak, aki eklézsiánk oly buzgón szerettem, hogy érette vagyonom, fáradtságom és minden tehetségem örömmel feláldozni kész voltam, ha tovább folytatnám ezen jó szívből, szándékból tett cselekedeteimet, mondom, nem szerezne jót. Szívemen hordozom hanyatló koromat a midőn kifáradt valóm úgy, mint estoe a munkásnak, ha dolga meg van téve édes az pihenés. Méltán fáj. De úgy van: Én már öreg vagyok akadály az oly fiatal tüzes fiatalember előtt, aki az én eddig tett ingyen fáradságaimat semmire sem becsüli. Az pedig, aki szolgálatja által, akár mi okból is az eklézsiának már tovább nem használhat, álljon félre, és engedje helyét annak, ki több haszonnal tudja és akarja azt betölteni. Az eklézsia így öreg és aggot haszon vehetetlen ember miatt kárt ne szenvedjen. Csak én magam és az élő Isten tudja meg, akik engem ismernek és ismertek eddig, hogy eklézsiánk javát, boldogságát, hogy kívántam én előmozdítani. Jobban, mint tulajdon magamét és most is ugyanazon szeretetből állok félre hivatalomból, melyet 22 esztendőök lefolyása alatt gyarló emberi tehetségemhez képest, nem mondom, hogy nincsen hiba és fogyatkozás nélkül több esztendőökebe, mint ingyen számadó vittem, hanem ha történt valami hiba és fogyatkozás számadásomban, ámbár szántsándékkal nem történt, melyekről engedelmet úgy kérek, hogyha fogyatkozás van azt még most életemben adják tudtomra, hogy eleget tehessek és annak utána amilyen apsolutionalist (elbocsátást a szerk.) még érdemlek kiadatni kérek, aki én vagyok Hódmezővásárhely, 1837. április 21.

A Nagytiszteletű Konzisztóriumnak alázatos szolgálója Varga Pál Úr"

Életét sírja felett elhangzott ige értelmezi legszebben, amit maga választott a 2Sám 18,18-ból^{xxiii}: „Absolon még életében vett, és felállított magának egy emlékoszlopot a Király-völgyben, mert ezt mondta: Nincs fiam, aki fenntartaná nevem emlékét. Ezért a maga nevéből nevezte el az oszlopot. Absolon emlékoszlopának nevezik azt még ma is."

Bán Csaba
ótemplomi lelkipásztor

ⁱ Vásárhelyi látóhatár 5. évf. 4. sz. (2014.)

Források:

ⁱⁱ Vegyes anyakönyv (keresztelési) I. kötet 336. old.

ⁱⁱⁱ Hódmezővásárhely története I. kötet 643. old.

^{iv} IV. kötet 14. old.

^v Vegyes anyakönyv (házassági) II. kötet 235. old.

^{vi} Vegyes anyakönyv (keresztelési) I. kötet 386. old.

-
- vii Keresztelési anyakönyv III. kötet 102. old.
- viii Halotti anyakönyv III. kötet 435. old.
- ix Halotti anyakönyv IV. kötet 23. old.
- x Jegyzőkönyv IV/B. kötet 272-277. old. 841. határozat és egyházközségi levéltár
- xi Halotti anyakönyv IV. kötet 454. old.
- xii Szeremlei Sámuel: Hód-Mező-Vásárhely története 1911 Yes-Press 2001. BT. – Tótkomlós IV. kötet 81. old.
- xiii Jegyzőkönyv XXIII. kötet 322. old.
- xiv Szeremlei Sámuel: A Hódmezővásárhelyi Református Egyház története Roth Antal 1927. Hódmezővásárhely 275. old.
- xv i.m. Sz.S. V. kötet 1172-73 old.
- xvi Hódmezővásárhely története I. kötet 1984. Hódmezővásárhely 643. old. illetve Szeremlei S. IV. kötet 14. old. parasztkurátornak nevezi. Ez az elnevezés származására és tisztségére utal, amit együttesen összevonva a református egyház nem használ.
- xvii Néhai Nemzetes Varga Pál Úrnak Egyházunk részére több ízben tett önkéntes adományának kiírása. Egyházközségi Levéltár
- xviii Hódmezővásárhely története I. kötet 1984. Hódmezővásárhely 558. old.
- xix Varga Pál hagyatéki leltár
- xx Egyházi Alapítványok Egyházközségi Könyvtár kézzel írott!
- xxi i.m.: 246. old.
- xxii Egyházközségi Levéltár: A Hold Mező Vásárhelyi Reformata Szent Eklézsia Nagytiszteletű Konzisztóriumához alázatos jelentése az belől írottak V:11.
- xxiii Ökumenikus bibliafordítás szerint